

УДК: 37.013.74:378.147

І. Є. Зозуля

ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА ЯК ОДИН З НАПРЯМКІВ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ ВИХОВАНOSTІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ (ДОСВІД ВІННИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ТЕХНІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

Резюме. У статті розкрито особливості формування полікультурної вихованості іноземних студентів у процесі вивчення навчальних дисциплін «Українська мова як іноземна» та «Країнознавство».

Ключові слова: українська мова як іноземна, країнознавство, «полікультурна вихованість іноземних студентів», полікультурний текст, наочність.

Резюме. В статье раскрыты особенности формирования поликультурной воспитанности иностранных студентов в процессе изучения учебных дисциплин «Украинский язык как иностранный» и «Страноведение».

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, страноведение, «поликультурная воспитанность иностранных студентов», поликультурный текст, наглядность.

Iryna Zozulya.

The study of Ukrainian language and Regional geography – as one of the directions of formation of foreign students' multicultural upbringing (The experience of Vinnytsia National Technical University).

Summary. The article deals with peculiarities of foreign students' multicultural upbringing in the study of such disciplines as «Ukrainian as a foreign language» and «Regional geography».

Keywords: Ukrainian as a foreign language, Regional geography, «multicultural manners of foreign students», multicultural text, use of visual methods.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується модернізацією освіти в Україні до рівня розвинутих країн

світу. Закріплення Конституцією України статусу української мови як державної зумовлює зростання її значення у всіх сферах українського суспільства: вона є мовою державних органів влади, мовою радіо і телебачення, преси, художньої літератури, мовою науки і освіти, засобом спілкування людей у виробничій і культурній сферах. Ці функції української мови актуальні не тільки для носіїв мови, а й для іноземців, які тут здобувають освіту.

Зараз перед викладачами української мови та країнознавства у Вінницькому національному технічному університеті (ВНТЗ) постає проблема пошуку дієвих форм і методів формування полікультурної вихованості іноземних студентів. Адже саме предмети гуманітарного циклу є важливими для розвитку полікультурної вихованості студентів. Однією з умов вирішення цієї проблеми є використання різних нетрадиційних методик у навчанні іноземців, як української мови, так і країнознавства. Адже ці дві навчальні дисципліни тісно пов'язані одна з одною. Отже, **метою** запропонованої статті є розкриття особливостей вивчення української мови та країнознавства студентами-іноземцями нефілологічних спеціальностей та роль цих дисциплін у формуванні полікультурного виховання іноземних студентів. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**: 1) визначити роль навчальних дисциплін «Українська мова як іноземна» та «Країнознавство» у формуванні полікультурного виховання студентів-іноземців ВНТЗ; 2) охарактеризувати шляхи підвищення пізнавального інтересу іноземних студентів до вивчення мови, закріплення їхньої позитивної мотивації до навчання; 3) дослідити особливості використання різних методів та прийомів під час викладання української мови як іноземної та країнознавства іноземним студентам технічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. Навчальні програми курсу «Українська мова як іноземна» та «Країнознавство» можуть бути зорієнтовані на різні рівні володіння українською мовою та відомостями про історію і культуру українського народу в залежності від конкретних умов, комунікативних та мотиваційних потреб студентів. Працюючи тривалий час з іноземними

студентами, викладачі кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету мають свій погляд на проблему викладання української мови як іноземної. Набутий досвід роботи з іноземцями та викладання їм української мови та країнознавства, як на підготовчому відділенні, так і на основних факультетах ВНТУ, дозволяє зробити висновок, що процес навчання необхідно постійно урізноманітнювати та намагатися зробити його максимально ефективним; проводити велику творчу роботу з визначення найефективніших з існуючих навчальних засобів та створенню додаткових навчальних матеріалів, в першу чергу вправ та текстів країнознавчого характеру; поліпшувати якість презентації навчального матеріалу; підвищувати мотивацію до вивчення української мови та історії і культури українського народу; створювати умови для більш тісної співпраці між викладачами і студентами.

Крім того, організація мовленнєвої діяльності на кожному занятті повинна приносити студентам не лише певні знання, а й задоволення. Вони повинні розуміти, що опанування іноземною мовою як засобом спілкування можливе, і що за певних зусиль мовний бар'єр не так вже й важко подолати.

Зважаючи на те, що години для вивчення іноземцями української мови виділяються за рахунок годин, передбачених навчальними планами для вивчення українськими студентами дисциплін гуманітарного та соціально-економічного напрямку (відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України № 260 від 04.04.2006), ***вагома роль у викладанні навчальної дисципліни «Українська мова як іноземна» належить вихованню в іноземних студентів поваги до української мови, культури, нації в цілому.*** Саме тому під час занять викладачі ВНТУ намагаються давати відомості про походження, історію, специфіку розвитку української мови у зв'язку з історією народу. Дисципліна «Українська мова як іноземна» покликана сформувати у студентів іноземців не лише уміння і навички використання мовних знань на практиці, а й виробити вміння сприймати мову як мистецьке явище, що має

етичну й естетичну цінність, та виховувати повагу до української літературної мови, її культури.

Велику увагу до питань полікультурного виховання викладачі кафедри мовознавства ВНТУ звертають також при викладанні навчальної дисципліни «Країнознавство», метою вивчення якої є надання студентам знань про найважливіші аспекти культури та історії України. Навчальна дисципліна «Країнознавство» має велике виховне та світоглядне значення для студентів, тому що сприяє формуванню їхніх громадянських якостей. У результаті вивчення країнознавства студенти повинні знати: основні етапи українського етногенезу та етнічної історії, а також історію української державності, боротьби за національну незалежність та культурні досягнення України.

Викладачами кафедри мовознавства ВНТУ розроблено власні навчальні та методичні посібники з української мови та країнознавства, які допомагають іноземним студентам не тільки оволодіти базовою практичною граматикою української мови, активізувати свій лексичний запас та вдосконалити навички усного (діалогічного та монологічного) мовлення в актуальних ситуаціях повсякденного спілкування, а й ознайомитися з найбільш важливими та суперечливими подіями історії українського суспільства, його культурними надбаннями [1; 2; 6; 7; 8]. Погоджуючись з думками таких лінгводидактиків як І. Зимня, Ю. Пассов, Л. Щерба, викладачі переконані, що підручник з мови повинен бути одночасно підручником з культури. Це означає, що навчальний матеріал з української мови для іноземних студентів передбачає дві мети: а) комунікативну, яка спрямована на оволодіння елементарними вміннями і навичками у слуханні, говорінні, читанні та письмі, та б) загальновиховну, що дозволяє студентам ознайомитися з українською мовою та культурою [3, с. 145].

У результаті обміну думками щодо умов покращення рівня полікультурного виховання іноземних студентів викладачами ВНТУ

зроблено висновок, що однією з таких умов є підвищення ефективності полікультурного тексту на уроках української мови та країнознавства.

Розрізняють три види навчальних текстів – малий, середній і великий. Призначення тексту (прагматичні довідкові, інформаційно-фактичні, художні) визначає його обсяг. Малий текст містить не більше 600 знаків, зазвичай він виконує в навчальному процесі інформативно-додаткову функцію: його додають до інших текстів або він може входити до вправ. За інформаційною насиченістю такий текст завжди є монофакторним: його можна звести до однієї тези для обов'язкового запам'ятовування. Середній текст більше малого в п'ять разів, він містить більше 3 тис. знаків і за призначенням може бути інформативно-основним. Такий текст є поліфакторним, тобто може містити кілька тез, але важливо, щоб він був однотемним. Великий текст більший за середній у три рази, а малий – у п'ятнадцять разів і містить не більше 9 тисяч знаків. За призначенням великий текст є інформативно-основним, а в інформаційному аспекті – поліфакторним та багатотемним. Ця типологія текстів щодо їх обсягів відповідає ефективному досягненню різних цілей [3, с. 158–159]. Ці вимоги до текстів викладачі ВНТУ враховують у роботі з розвитку діалогічного та монологічного мовлення іноземних студентів, при розробці системи вправ.

При вивченні української мови іноземні студенти оволодівають іншомовним спілкуванням, у них формується певний рівень комунікативної компетенції, зокрема мовної і мовленнєвої. Це уміння вибирати й використовувати мовні форми для здійснення комунікативних намірів у конкретних ситуаціях, уміння враховувати культурні особливості, правила вербальної й невербальної поведінки в типових ситуаціях спілкування. Ці вміння викладачі української мови та країнознавства формують при вивченні таких тем: *«Норми поведінки й правила етикету в Україні та інших країнах»*, *«Культурні реалії, звичаї й традиції України, англomовних та інших країн світу»*, *«Українські фольклорні вирази (приказки, ідіоми), слогани»*.

Окрім тем українознавчого характеру, також можна активно використовувати тексти, у яких йдеться про приклади гуманності та толерантності у взаєминах між людьми. На заняттях викладачі намагаються разом зі студентами осмислити сутність поваги до Іншого, розглядаючи це як вияв любові до життя. Студенти повинні знайти приклади поважливого ставлення до людей, тварин, думок інших з періодичних видань. Зокрема викладачі української мови ВНТУ обговорювали зі студентами такі ситуації:

1) Канада. Едмонтон. Чоловік купив будинок. Наступного дня до нього прийшла природоохоронна комісія і порахувала, що в його дворі живуть дві великі й три менших білки. Його попередили, що якщо під час чергової інспекції їх стане менше, чоловік заплатить штраф; 2) Канада. Торонто. Турист виходить на дорогу й фотографує краєвид. Під'їжджає машина, і водій спокійно чекає, доки людина зійде з проїжджої частини. Не сигналить, не виходить із криками із салону; 3) Велика Британія. У 2007 році Діана Хеннон отримала 4 місяці ув'язнення умовно за те, що випрала свою кішку.

Даючи відповідь, іноземні студенти створювали монолог-міркування/переконання. Вони виражали своє ставлення до фактів чи подій, формулювали критичну оцінку, включали до свого мовлення елементи розмірковування, аргументації. Всі вправи і завдання підбиралися таким чином, щоб вони відповідали певним вимогам: були посильними за обсягом; залучали різні види пам'яті, сприймання і мислення; були вмотивованими, містили полікультурний та українознавчий компонент; активізували пізнавальну і розумову діяльність студентів; містили найтипівіші життєві приклади та ситуації спілкування.

Велику увагу під час занять з української мови та країнознавства слід звертати на наочність. Є. Верещагін та В. Костомаров зазначають, що важливий принцип змістового насичення малюнка чи фотографії – це навчально-методична доцільність, тобто: 1) наявність полікультурного наповнення; 2) демонстрація багатонаціональності культури; 3) сучасність; 4) актуальний історизм; 5) типовість відображених явищ дійсності [3, с. 213]. По-

перше, навчальна ілюстрація повинна бути повністю опрацьованою щодо відповідної частки лексичного фону. По-друге, ілюстрація повинна бути доступною іноземному студенту за манерою виконання. Іншими словами, семантичний малюнок, якщо він за задумом повинен мати полікультурний потенціал, треба виконувати реалістично. По-третє, полікультурна семантизуюча ілюстрація повинна спрямовувати увагу студентів на суттєві ознаки слів. Цього можна досягти через «підвищення», «посилення» акцентування (кольором, фактурою, товстішими контурними лініями, посиленням тону та ін.). Також необхідно враховувати, що семантизовані малюнки повинні бути достовірні в полікультурному відношенні. Як довела С. Ремізова, спеціальна графічна обробка головних смислових частин зображення і деталей національно-культурного фону більш ніж на 60 % підвищує адекватну впізнаність предметів та явищ порівняно з малюнками без акцентування [3, с. 215]. ***Отже, ефективній зовнішній формі семантизуючого зорового слід приділяти не менше уваги, ніж змістовній.***

Враховуючи те, що українознавчо цінну, тобто таку, яка містить національно-культурну інформацію, ілюстрацію за своїм визначенням іноземний студент не може зрозуміти з самого початку, є потреба доповнювати зоровий та вербальний ряди (при вивченні української лексики). При дотриманні цього лінгводидактичного принципу країнознавча віддача узгоджених малюнків і тексту суттєво збільшується.

Цільове призначення зорової наочності для навчального процесу у вивченні таких предметів, як українська мова та країнознавство, є супровідним та семантизуючим. Слід брати до уваги акультуючу зорову наочність: візуальні матеріали допоможуть ознайомити іноземних студентів з культурою України. Акультуюча зорова наочність – це задіяння у навчальний процес таких носіїв візуальної інформації, які відображають ключові події історії та культури нашого народу. Її функція полягає в ознайомленні іноземного студента з життям нашого народу, в долученні до його цінностей. Акультурація передбачає не тільки раціональне розуміння певного факту, але і його емоційне

засвоєння. Для акультурації викладачі кафедри мовознавства ВНТУ відбирали картини *В. Штернберга («Переправа через Дніпро біля Києва»)*, *В. Тропініна («Дівчина з кужелем»)*, *Т. Шевченка («Сільська родина»)*, *Л. Жемчужникова («Бандурист на шляху»)*, *М. Пимоненка («Весілля в київській губернії»)*, *С. Васильківського («Козаки в степу»)*, *В. Орловського («Жнива»)*, *В. Маковського («Дівич-вечір»)*, *І. Рєпіна («Козаки пишуть листа турецькому султану»)* та ін. Ці роботи було відібрано за такими критеріями: 1) на картинах показано природу України, її історію і культуру; 2) ці картини відповідають фоновим знанням іноземних студентів; ознайомлення з ними є обов'язковим для кожного українця; 3) це такі роботи, які узгоджуються з навчально-методичною доцільністю. Відповідно до навчально-методичної доцільності ми брали до уваги міркування виховної, гуманістичної, репрезентативної цінності об'єкта відбору.

Наприклад, при розгляді з «Країнознавства» теми *«Історія України»* ми використовували картину *С. Васильківського «Козаки в степу»* та обговорювали такі моменти: 1) де знаходиться картина; 2) дані про художника; 3) моделювання історичного фону; 4) прочитання (персонажі, реалії); 5) висновки. При цьому ми використовували такі методичні прийоми: моделювання фонових знань іноземних студентів (в тому числі виклад історії Козаччини), комплексний показ факту культури (специфіка творчості Васильківського), співвіднесеність позамовних матеріалів (даних з історії і культури) з українською мовою, з її лексикою та фразеологією. Ці навчальні матеріали є українознавчими: вони навчають не тільки культури, але й мови. Ознайомившись з цими матеріалами, іноземні студенти змогли більше дізнатися про Україну, міцніше засвоїли відповідні актуальні мовні одиниці.

При аналізі картин викладачі намагалися, щоб студенти самі дійшли певних висновків. Адже самостійно отриманий висновок завжди краще, ніж отримання готового результату: чуже знання сприймається в кращому випадку з довірою, а власне – це завжди переконання, тому воно запам'ятовується надовго. Беручи до уваги те, що в образно-чуттєвому пізнанні не можна

вдаватися до прямого тлумачення творів мистецтва, ми не намагалися цього робити. Досить вдалим у нашому випадку виявився навідний метод засвоєння художніх образів, що за своїм походженням є «сократичним». Сократ задавав питання співрозмовнику і ставив його в таке становище, коли той не міг зробити іншого висновку, ніж той, що на нього сподівався Сократ. Метод «повивального» мистецтва, якого дотримувався Сократ, приводив до стійкого засвоєння істини: вона не передається від співрозмовника до співрозмовника, а досягається під час бесіди. Навідний метод допомагав забезпечити осмислення іноземними студентами творів українського мистецтва.

Для контролю рівня знань іноземних студентів з української мови та країнознавства програмою передбачено виконання ними двох-чотирьох самостійних робіт, які є підсумковими у вивченні певної теми; читання та переклад текстів різного спрямування; вивчення напам'ять поетичних та прозових текстів, їх переказування; складання діалогів за певною тематикою. У всіх цих випадках можна запропонувати іноземним студентам тексти полікультурного та українознавчого змісту [7, с. 26–27; 4, с. 173–178].

Під час занять з країнознавства викладачі ВНТУ намагаються обговорити найрізноманітніші теми з історії та культури нашого народу. Наприклад, при розгляді теми «Україна в другій половині ХХ ст.» велику увагу викладачі приділили досить рідкісному випадку у світовій історії, коли людина, яка живе в еміграції, далеко від рідного краю, привела до радикальної зміни у міжнаціональних взаєминах: від ворожнечі до співпраці. Йдеться про постать і діяльність Єжи Гедройця – видавця і редактора польського журналу «Культура», що виходив у Парижі. Після Другої світової війни по всій Західній Україні покотився кривавий потік братовбивчої боротьби і під кінець війни сягнув апогею в антипольській «етнічній чистці» на Волині. Здавалося, що між поляками та українцями вже ніколи не буде миру. Проти такого песимізму підняв ініціативу редактор «Культури» Єжи Гедройць, хоча для багатьох його сучасників спроба замирення видавалась безнадійною. Він вперше сказав такі слова до українців: «Вибачаємо і просимо вибачення»; запропонував радикальне

гасло поєднання поляків із білорусами, литвинами і українцями; проголосив відмову від претензій на Вільнюс, Гродно та Львів. На думку Гедройця, незалежність України, Литви та Білорусі – це чинник, який сприяє незалежності Польщі. Часопис Єжи Гедройця «Культура», що видавався у Франції у 1947–2000 роках, вважають одним із найцікавіших явищ польської культури ХХ сторіччя. Впродовж десятиліть Єжи Гедройць переконував поляків у необхідності примирення і політичного союзу з українцями: «без незалежної України немає незалежної Польщі» [4].

Іноземні студенти при аналізі цього матеріалу розмірковували про значення особистості в історії, про важливість дотримання гуманістичних цінностей як у взаєминах між народами та державами, так і окремими людьми. Активний діалог або полеміка допомагали розглядати взаємодоповнення культур у їхньому розвитку. Таке обговорення, взаємодія забезпечували адекватне взаєморозуміння й духовне взаємозбагачення студентів – представників різних культурних груп. При цьому ми звертали увагу на розвиток не тільки орієнтації на співробітництво з Іншим, але й на спілкування, у якому домінує моральна складова. Ми намагалися показувати студентам зразки моральної поведінки, розширювати їхній позитивний соціальний досвід, формувати у них розуміння цінностей демократичного суспільства, таких якостей особистості, як толерантність та патріотизм, формували здатність до міжособистісного та міжетнічного діалогу.

Для залучення іноземних студентів не тільки до навчання, а й до активної участі в культурному житті навчального закладу викладачі кафедри мовознавства ВНТУ широко практикують поєднання навчальних занять та позааудиторних виховних заходів, що сприяє поглибленню знань іноземних студентів з української мови, історії та культури українського народу, його традицій. Особливо, як виявилось, іноземним студентам до вподоби працювати в музеї-кабінеті етнографії (ауд. 2325). У цьому випадку українознавчий матеріал, призначений для вивчення, збереження та

використання пам'яток матеріальної і духовної культури українського народу, викладачі використовують як основу навчальної діяльності.

Щороку іноземні студенти беруть активну участь у святкуванні українських традиційних свят, насамперед *Різдва*, в урочистій Месі у Костелі (більшість наших студентів – католики), читанні та співі хору на п'яти мовах. Студенти з нагоди свята зазвичай готують слайд-розповіді про свої рідні країни, веселі національні пісні та різдвяні колядки іспанською, португальською, французькою і навіть китайською мовами. Серед заходів народознавчого характеру ми проводимо *Свято писанки*, що дозволяє прилучити іноземних студентів до українських народних традицій. Окрім цього, викладачі ВНТУ організовують та проводять ілюстровані розповіді про інші українські традиції та свята, про наші сувеніри, обереги, прикраси.

Особливу увагу ми звертаємо на наукову роботу іноземних студентів. Зокрема на *науково-практичних конференціях* вони представляють напрацювання щодо дослідження особливостей національних традицій різних країн, їхніх технічних та економічних інновацій, глобальних проблем людства, культури мовлення студентської молоді. Іноземні студенти беруть активну участь у Міжнародних конкурсах на краще знання української мови.

Увесь навчальний і позанавчальний процес у ВНТУ спрямований на підвищення пізнавального інтересу іноземних студентів до вивчення української мови, історії та культури українського народу, закріплення їхньої позитивної мотивації до навчання, а також на формування полікультурної вихованості студентів-іноземців, які проживають та навчаються в Україні.

Висновки. Отже, одним з головних напрямків полікультурного виховання іноземних студентів є вивчення іноземцями навчальних дисциплін «Українська мова як іноземна» та «Країнознавство», що формують у студентів не лише комунікативні вміння, а й враження про українську націю загалом, її науку і культуру. Викладачам української мови та країнознавства належить провідна роль щодо виховання студентів-іноземців у дусі гуманізму та людинолюбства, солідарності та розуміння.

Література

1. Азарова Л. Є. Країнознавство для слухачів-іноземців підготовчого відділення: Навчальний посібник / Азарова Л. Є., Горчинська Л. В., Зозуля І. Є., Солодар Л. В. – Вінниця, ВНТУ, 2010. – 74 с.
2. Азарова Л. Є. Українська мова для слухачів-іноземців підготовчого відділення : навч. посіб. / Азарова Л. Є., Зозуля І. Є., Солодар Л. В. – Вінниця: ВНТУ, 2010. – 121 с.
3. Верещагин Е. М. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного / Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Рус. яз, 1983. – 269 с. (Библиотека преподавателя русского языка как иностранного).
4. Гнатюк О. Польсько-український діалог: часопис Kultura та його спадщина (до сторіччя Єжи Гедройця) / О. Гнатюк . – К. – 2007, 64 с.
5. Зайченко Н. Ф. Практичний курс української мови для іноземців: усне мовлення / Зайченко Н. Ф., Воробйова С. А. – К. : Знання України, 2008. – 324 с.
6. Іванець Т. Ю. Українська мова для іноземних студентів. Соціально-політична сфера спілкування: Навчальний посібник / Іванець Т. Ю., Абрамчук О. В. – Вінниця : ВНТУ, 2006. – 62 с.
7. Корженко В. Я. Спілкуємося українською. Країнознавство : навч. посіб. / Корженко В. Я., Горчинська Л. В., Абрамчук О. В. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 86 с.
8. Корженко В. Я. Українська мова для іноземних студентів. Країнознавство : навч. посіб. / Корженко В. Я., Іванець Т. Ю., Абрамчук О. В., Горчинська Л. В., Олійник Л. І. – Вінниця : ВНТУ, 2002. – 78 с.
9. Яковенко Н. Нормалізація історії / Н. Яковенко // Укр. тиждень. – 2008. – 23–29 трав. (№ 21). – С. 34–37.

Рецензент – доктор педагогічних наук, доцент О. В. Діденко